

USKONELÄMÄMME VARJOSTAVAT PSYKKISET KARIKOT – RAJANKÄYNTIÄ

Suomen teologinen instituutti 31.3.2004

Martti Huhtinen

”USKONTO SAIRASTUTTAA” ?

Tämän väitteen kuulemme huitaistavan silloin tällöin. – Kristinuskon ympärillä käydään aika ajoin kiivasta keskustelua siitä onko se luonteeltaan ihmistä tervehdyttävää vai sairastuttavaa. Esim. psyykkisissä hoitolaitoksissa on ihmisiä, joilla tavataan mielen ongelmiin yhdistyneinä syviä uskonnollisia kysymyksiä. Näistä syyllisyys- ja seksuaaliongelmät lienevät tavallisimpia. Voitaisiin sanoa - ja monet freudilaisittain värittyneet terapeutit niin väittävätkin, että mielen-sairauden aiheuttaa ”uskonto”, joka on kaiken pahan juuri (uskonto = religio = sidonnaisuutta) – Tällaisissa mielikuvissa uskonnon ajatellaan tukahduttavan moraalilla kielloilla ihmisen vapauden, aiheuttavan sairaaloista, neuroottista syyllisyyttä ja ahdistusta jne. Freudilainen selitysmalli suosii usein väitettä, että kristillinen usko aikaansaa ihmisessä, erityisesti hänen seksuaalisella alueellaan, turhia estoja ja tabuja ja siten syyllisyysneurooseja l. sidonnaisuuksia sairastuttaen ihmisen. Mm. Martin Buber toisaalta huomauttaa, että näin väitettäessä puhutaan mielellään tunteista, mutta itse syyllisyyskysymys ohitetaan.

MIKÄ ”USKONTO”?

Heti alkuun on syytä puhua erikseen uskonnosta ja henkilökohtaisesta uskosta Kristukseen sovittajana. Uskonto on käsitteenä laaja. Käsitteenä *religio* se sisältää mitä moninaisimpia uskonnollisuuden muotoja järjestelminä, perinteinä ja sidonnaisuuksina. Luther, joka ei uskontososiologiasta mitään tiennyt, puhui ”ihmisen uskonnosta” (=uskonnollisuudesta, farisealaisuudesta) erotuksena Jumalan Sanan synnyttämälle uskolle Kristukseen.

IHMISEN PERUSKYSYMYKSIÄ

Miksi yleensä sairastamme, miksi uskovillakin siinä missä muillakin, ilmenee esim. sielullista sairautta? Sairaus eri muodoissaan on syntiinlankeemuksen jälkiseurausta. Jospa ihminen sairastaessaan viestittääkin, että hän kantaa osaansa tämän ihmiskunnan synnin ja sairauden taakasta esim. oman sukunsa rasitteiden perijänä? Monissa suvuissa on perinnöllisenä sekä ruumiillisia että henkisiä rasitteita. Miksi jokin sairaus puhkeaa esiin? Syitä lienee monia. Henkissä rasitus- ja painetiloissa moni ihminen on voitu jättää vaille rakkautta ja ihmisen syviä perusvastauksia. Nykyinen elämänmuotomme ja kylmä yhteiskuntamme jättää monia heitteelle ja yksin. Ihminen voi kohdata ahdistavia hylkäämis- ym. kokemuksia, jotka selvittämättöminä painavat ja jättävät jälkensä ehkä noustakseen kriiseissä esille (masennuskriisin taustoina hylkäämiskokemukset, hoitamattomat katkeruuden- ja vihan tunteet, arvottomuuden ja tyhjyyden kokemukset, persoonallisen välittämistä ja rakkaudesta sivuun jääminen).

Kannamme sisimmässämme ihmisten yhteisiä peruskysymyksiä. Ne liittyvät olemukseemme, sukupuolisuuteemme, vastuuseemme ihmisinä, syyllisyyteemme, sisäiseen vapauden etsintäämme, rakkauden nälkäämme jne. Persoonamme syvästi koskettavat asiat pyrkivät saamaan tilaa ja löytämään vastauksen. Ehkä ne ovat kasvatuksen, elämän ankarien olosuhteiden tms. vaikutuksesta olleet aiemmin syrjään tietoisuudesta työnnettyinä. Uskonto ei sinänsä ole näitä ongelmia sisimpäämme istuttanut. Peruskysymykset ovat osa ihmistä, hänen syvintä olemustaan, osa Jumalan luomaa ihmistä, joka etsii jatkuvasti – kuten kirkkoisä Augustinus sanoo – tietä Jumala-yhteyteen. Ihmisen vastuu- ja syyllisyyskysymykset on aina nähty osana sitä ihmisen persoonallisuutta, joka esiin tulee kristillisessä ihmiskäsityksessä.

Mitä keskeisiä elementtejä kristillinen ihmiskäsitys sisältää? Lähtökohtana on, että ihminen on Jumalan luomisteko. Hänet on tarkoitettu elämään Jumalan yhteydessä, kasvokkuuteen, *coram Deo*, millä tarkoitetaan avointa omantunnon yhteyttä ja vuorovaikutusta suhteessamme Jumalaan hoidettuna ihmisenä. Olemme luodut persooniksi, ”Jumalan kuviksi” ja kaltaisiksi. Olemme iäisyysolentoja, ”eläviä sieluja”, kuten Raamattu luomisen yhteydessä kuvaa. Ihmisinä olemme henki, sielu ja ruumis. Jokaisella meistä on omatunto sekä kyky vastuuseen ja syyllisyyteen (Rm 2). Olemme toisaalta osallisia lankeemuksesta, joka on erottanut meidät Jumalasta. Meitä vaivaa perisynti, itsekkyyys, epäusko ja kapina. Turmeluksen ongelmaa meissä kuvaa Jeesuksen luonnehdinta ihmissydämen pahuudesta (Mt 15:19, Mk 7:21), Samoin Roomalaiskirje kuvaa realistisesti ihmisen sisimpää (Room. 3:10–18), myös Paavalin toteamus: ”Minä tiedän, ettei minussa, se on minun lihassani asu mitään hyvää. Tahto minulla kyllä on, mutta voimaa hyvän toteuttamiseen ei. Sitä hyvää, mitä minä tahdon, minä en tee, vaan sitä pahaa, mitä en tahdo, minä teen.” (Rm 7: 18–19) – Tällaisen realismin ihmiskäsityksessä terve kristillisyyys myöntää, epäterve hurmahenkisyys yhdessä ei-kristillisen humanismin myötä taas väistää. Tarvitsemme kuitenkin totuutta tunteaksemme oikein itsemme ja voidaksemme hoitaa omaatuntoamme. Vapautuaksemme synnin herruudesta tarvitsemme Jumalan lain totuutta tunteaksemme syntimme ja vanhurskauden puutteemme sekä evankeliumia, välittämään sovittua syntimme anteeksisaamiseksi ja rauhan löytämiseksi omaantuntoomme.

MIELEKKYYDEN JA SISÄISEN HYVINVOINNIN KAIPUU

Ihmisinä kaipaamme sopusointua ja terveyttä, toisaalta absoluuttista terveyttä ei inhimillisessä todellisuudessa voida löytää. Mm. maailman terveysjärjestö WHO on koettanut määritellä terveyden käsitettä, tosin voittopuolisesti psyykkisenä ilmiönä: Määritelmän mukaan terveys on kykyä elää sopusoinnussa toisten kanssa ja sovittaa ristiriitaiset pyrkimykset omassa mielessään tasapainoisella, hyvin harkitulla ja yhteistyön kannalta hyväksyttävällä tavalla. Määritelmässä painottuu sosiaalinen perspektiivi. Kristillinen aspekti lisää tähän lähtökohtana kaikkein oleellisimman, ihmisen Jumala-suhteeseen liittyvän perustavanlaatuisuuden kaikkine seurausvaikutuksineen.

Terveyden ja sairauden välisen jännitteen selvittely, sairaiden piirteiden kohtaaminen sekä pyrkimys sisäiseen hyvinvointiin edellyttää syvää, realistista ja kokonaisvaltaista kuvaa ihmisestä. Tästä lähtökohdasta on mahdollista kysyä: Mikä on ihmisen varsinaisinta elämää, sitä, johon meidät on tarkoitettu? Mikä on tervettä, mikä sairasta?

Lähestulkoon kaikki terapeutit, psykiatrit ja teologit ovat yhtä mieltä siitä, että terveeseen elämään kuuluu syvänä ns. elämän mieli, tavoite, mielekkyys. Onko elämä vielä kohdallaan jos olemassaolon tarkoitusta ja mielekkyyttä ei ole löytynyt? Kuuluuko terveeseen elämään esim. jatkuva syyllisyyden painolasti, entä muut persoonaa kahlitsevat voimat? – Jos jääme elämän tarkoitukseen nähden tyhjiöön, emme jaksakaan kauan elää jollakin tapaa sairastumatta. Näin mm. kuuluisa logoterapeuttisen mallin kehittäjä, psykiatri Viktor Frankl, joka samalla näkee suuren osan uuspakanallista Eurooppaa elävän ns. noogeenisessä eli tyhjiyyden ja tarkoituksettomuuden neuroosissa. Aikamme materialistiseen ahtauteen ajautuneesta elämäntavasta on kadonnut elämän syvä mieli. Samansuuntaisesti puhuu aivofysiologi Matti Bergström. Hän arvostelee ankarasti aikamme arvoköyhää kasvatusta, joka tuottaa – kuten hän sanoo mielekkääseen elämään kyvyttömiä ”arvoinvalideja”. Tyhjiyyden neuroosi jo sinällään viestittää vinoutuneesta elämäntavasta ja mielekkään elämän tarpeesta.

Robert Brinsmead, aikamme australialainen teologi, koskettelee mielekkään elämän ihannetta lähtien tosi-ihmisyyteen liittyvästä elämisen laadusta, käytännössä kristillisestä ihmiskäsityksestä. Ihminen ei voi elää siten, että hän on itsensä eristänyt ja aidannut ollen elämän meressä kuin pelkkä itsekäs saareke. Ihmissä tosin elää jatkuva taipumus olla ”*incurvatus in se*”, itseensä kääpertynyt (Luther). Aikamme narsismi, joka perustuu ihmisen itsekeskeiseen oman nautinnon ja tarpeiden maksimointiin, on tässä mielessä vakava sairauten johtava elämän asenne. Samaan suuntaan vinouttava ilmiö on tunne-elämyksiin ja nautintoon pyrkivä sairas uskonnollinen narsisimi, jonka elämys- ja nautinnonhakuiseksi keskuksiksi ihminen hakeutuu. (vrt. Toronton hurmahenkisyys). Sokea itsekeskeisyys kaikissa muodoissaan merkitsee vääristymistä. Kirjassaan ”Raitis Usko” Fredrik Wislöf toteaa, että jäämällä kiertämään kehää oma itsemme ympärillä me päädyimme joko ylpeyteen tai masennukseen ja epävarmuuteen.

Robert Brinsmead korostaa: Silloin kun ihminen voi hyvin, hän elää ihmisyytään myönteisessä, oikeassa suhteessa Jumalaan, itseensä, ympäristöönsä ja muihin ihmisiin. Tällainen elämä sisältää kolme ulottuvuutta: 1) hengellisen 2) ruumiillisen ja 3) yhteisöllisen ulottuvuuden. – Tohtorit Brinsmead ja Lundby painottavat kuinka ihmisen tulee voida elää oikeassa suhteessa elämän peruslakien kanssa (Jumalan käskyt ja niistä johdetut arvot). Emme voi elää hyvin, jos rikomme tietoisesti elämän peruslakeja. Saatavat kuvitella voivasi kapinoida esim. painovoiman lakia vastaan hyppäämällä ylöspäin 7. kerroksesta. Mutta putoatkin ja murskaannut. Kumoamattomia ovat elämän siveelliset lait, jotka kohtaamme Jumalan käskyissä. Eläessämme niiden vastaisesti olemme eri tavoin rikkoutuneita ja syyllisyyttä kantavia ihmisiä. Eheytyksen ja terveyden edellytyksenä on tällaisesta tilasta vapautuminen.

Kun norjalainen psykiatri ja kristitty Tollak Sirnes tarkastelee ihmisen sairastu-

vuotta, terveyttä ja niiden yhteyttä kristilliseen uskoon hänkin lähtee liikkeelle hyvän ja terveen elämän tuntomerkeistä. Hän löytää mm. seuraavia sisäisen hyvinvoinnin tunnuspiirteitä:

1. Kypsästi toimivan omantunnon: Tämä merkitsee mm. tervettä kykyä syyllisyyteen ja syyllisyyden kohtaamista siten, että omatunto vapautuu. Usein sairaaloisten ilmiöiden yhteydessä voimme kohdata piirteitä, jotka viestivät jostain hoitamattomasta sisäisestä vammasta. Omatunto voi sairastaa yliankaruutta tai yliherkkyyttä. Omatunto voi olla myös aivan tunnoton, toimintakyvytön. Näiden ilmiöiden taustalla voimme löytää esim. ylisallivan tai yliankaran kasvatuksen vaikutuksia. Seurauksena ihmiselle voi kehittyä ns. ankara ja vaativa yliminä, joka piiskaa ihmistä jatkuviin lainomaisiin suorituksiin ilman lepoa. Yksinomaan lakipainotteinen julistus ajaa lisää tähän suuntaan. Hengellinen elämä muodostuu raskaaksi ja ongelmalliseksi. Voidaan myös puhua yliankarasta Jumala-kuvasta ja ”lain alle” jäävästä uskonelämästä.

(Ohessa tyyppiesimerkki rouva Markista tri Ruthen kirjasta ”Kun sielu huutaa” (s.52–53))

Toisaalta oikean ja väärän rajoista piittaamaton ja terveeseen vastuun tuntemiseen opastamaton kasvatus voi tuottaa tunnottomia ja psykopaattisen vastuuttomasti käyttäytyviä persoonia, joiden omatunto ei tunnu reagoivan tehtyihin rikkomuksiin terveellä syyllisyyden tuntemisella. Päinvastoin, syyllisyys ja vastuu torjutaan ja projisoidaan muualle, esim. toisiin ihmisiin. Tällaista vaikeasti hoidettavaa tunnevammaa voimme tavata kristityissäkin ja sen seuraukset esim. seurakunnan ihmissuhteissa ja yhteisöissä ovat varsin tuhoisat. Tätä ongelmaa käsittelemme esityksessämme myöhemmin.

2. Terveeseen uskonelämään kuuluu myös todellisuuden myöntäminen sellaisena kuin se on. On kyse totuuden hyväksymisestä, realismista. Uskalletaan kohdata omaan elämään vaikuttavia realiteetteja. Uskalletaan Jumalan sanan ja omantunnon osoittamana myöntää: Minä olen syntinen, synnissäni vastuullinen. Muistamme Jeesuksen korostaneen, kuinka oikean vapauden löytämisessä tullaan tuntemaan totuus. Jh 8:32. Totuuden kohtaaminen ja myöntäminen vapauttaa. Tämä käytännössä merkitsee suostumista parannukseen Jumalan lain meitä puhuteltaessa ja osoittaessa syntimme. Tätä tietä totuus vapauttaa. Kristillisessä sielunhoidossa totuuden rinnalla kulkee Jumalan armo. Jumalan totuuden ja armon keskuksena on Jeesuksen risti. Missä on tervettä hengellisyyttä, siellä kaikuu keskuksena ristin evankeliumi. Se on jokaiselle reaalikristitylle rakkas ja välttämätön. Jh 8:32. Se paljastaa Jumalan vanhurskauden syvyyden ja lyö ihmisen oman ”hyvyyden” ja omat pelastusmahdollisuudet alas. Sen edessä avautuu tuomionalaisuutemme ja mahdottomuutemme pelastaa itse itsemme omavoimaisin ponnisteluin. Samalla syntiselle avautuu Jumalan armahtava ja pelastava rakkaus, johon langennut saa turvautua. Evankeliumi taas vapauttaa uuteen elämään.

Totuuden kohtaamisessa on nöyrytykseen ja itsetuntemiseen suostumista. Jos emme Jumalan edessä nöyryy, ajaudumme moniin väistöliikkeisiin ja harhaisuuteen: Väistöyritykseksi voi muodostua ongelmallisen ja syyllistävän asian torju-

minen. Ongelma voidaan painaa syvälle tietoisuuden ulkopuolelle, jossa se kuitenkin voi synnyttää esim. syyllisyysneurooseja, korvaavia suorituksia ja sovitusrituaaleja. Näitä ilmiöitä on mm. Niilo Syväne käsitellyt laajasti kirjassaan "Sairas vai syyllinen".

3) Terveysteen kuuluu myös terve tietoisuus omasta ihmisarvosta, arvomme tunteminen Kristuksen kautta luotuna ja lunastettuina ihmisinä. "Jumala on ostanut teidät täydestä hinnasta" tähdentää 1. Kor. 6:19 (vuoden -92 käännös). Terve oman arvon tunteminen on vastakohta sairaalloiselle ja itsetuhoiselle nihilismille, "maailman murheelle" (2. Kor. 10:7). Tuo luonnehdinta viittaa ihmisen sovitusta vailla olevaan noidankehään, jossa ei tunneta Kristusta eikä evankeliumin uudistavaa voimaa. – Jumalan anteeksiantamuksen kohdannut Paavali voi valoisasti todeta: "Jumalan armosta minä olen se, mikä minä olen eikä hänen armonsa minua kohtaan ole ollut turha..." Armahdettu ihminen saa unohtaa oikeutetusti Kristuksen tähden menneisyytensä synnin (Fil. 3:13). Uskaltaapa hän myös terveesti nähdä, kuinka Jumala tekee hänen kauttaan työtä jopa enemmän kuin muissa, vaikuttajana on kuitenkin Jumalan armo, joka hänessä tekee työtään. 1. Kor. 15.10.

4) Sirnes puhuu myös sisäisen vapauden tunnosta, jonka tiedämme nousevan anteeksiantamuksesta sekä terveen identiteetin ja itsetunnon löytymisestä sekä

5) kyvystä nähdä elämä mielekkääksi. – Esim. Paavali kyllä kärsi vastoinkäymisiä kantaen Kristuksen ristiä. Mutta sama mies puhui sovitettuna kuitenkin Filippi-läiskirjeessä lähestulkoon koko ajan ilosta (esim. Fil. 3–4) Tällaiseen mielekkyyden tuntuun kytkeytyy oleellisena kristillinen toivo. Yhteys sovituksen ja sitä seuraavan sisäisen rauhan ja toivon välillä nousee osuvasti monin paikoin esiin, esim. Roomalaiskirjeen 5. luvussa (Rm 5:1–3).

6) Sisäisen hyvinvoinnin merkinä on myös kyky rakastaa. Jeesus korosti, kuinka rakkaus täyttää sisimmän, joka on armahdettu ja saanut anteeksi (Lk 7:47). Galatalaiskirje kuten Lutherkin luonnehtii rakkautta vastaanottavan uskon hedelmänä.

7) Lopuksi Sirnes puhuu myös kyvystä kiitollisuuteen. (Kirjassaan "Raitis usko" Fredrik Wislöf korostaa ilon ja kiitollisuuden yhteyttä. Lähtökohtana on syntien anteeksiantamus ja uskon kautta avautunut tietoisuus Jumalan lapseudesta. Kristian Scriver näkee ilon taustalle kytkeytyvän myös särkymisen ja surun kokemuksen, joka syntyy oman heikkouden tajuamisesta.)

Uskallamme väittää, että kaikki mainitut sisäisen hyvinvoinnin tunnuksat alkavat todellistua silloin kun Jumalan Sanan tervehdyttävä vaikutus ihmisessä pääsee liikkeelle. Kun sovitustyö Kristuksessa saa hoitaa lain paljastamaa ja Jumalan vanhurskauden valaisemaa ihmistä, alkaa kehkeytyä tila, jonka Jumala luomisessa tarkoitti. Heprean käsite shalom, kuvaa ihmisen uutta todellisuutta. Alkukielisenä tuo käsite kuvaa rauhan, eheyden, yhteyden ja sopusoinnun hallintaa sisimmässä sekä pelon poistumista. Thuren–Koskenniemi selittävät käsitettä seuraavasti: "Vanhurskaus ja rauha" on jo VT:ssä yhteen kuuluva käsittepari; Vanhurskaus ja rauha vallitsevat Jumalan lupaamassa uudessa maailmassa.

Uusi luominen, vanhurskauttaminen ja sovinto muodostavat kiinteän kokonaisuuden...” (UT:n selitys kohtaan 2. Kor. 5:21).

”LAIN ALLA” ELÄMISEN ONGELMA

Ihmisen sisintä voidaan monin tavoin epäterveesti sitoa ja ahdistaa. Omatunto voidaan jättää hoitoa vaille, jos yksipuolisesti esillä pidetään lainomaisia vaatimuksia moralistisessa hengessä vailla vapauttavaa armon evankeliumia. Tällaisessa kohtaa törmäämme taitamattoman uskonnollisen (mutta ei välttämättä kristillisen) kasvatuksen tai julistuksen seurausilmiöihin. Ne voivat olla pahoin vammoittavia – Psykiatri Reinhold Ruthe on kirjassaan ”Kun sielu huutaa” painunut tutkimaan vammojen lähtökohtina erityisesti väärin kasvatustilapiiriä yliankarissa kodeissa, joiden ilmapiiriä hän luonnehtii ”mieluummin synti- kuin lunastuskeskeiseksi”. Sielunhoidossa tunnetaan yhteys, joka monasti vallitsee lainomaisen uskonnollisuuden, ankaran ja vaativan jumalakuvan, masennuksen ja sitovien syyllisyyden tunteitten välillä.

Erilaiset uskonnolliset puoskarit vapauttamistekniikkoineen saavat monesti mainion kohteen syyllisyyksien sitomista, ”lain alle” jääneistä ja sisäisesti rasittuneista ihmisistä. Usein vasta terapeutin ja sielunhoidollisen selvittely avaa rohkeuden vastaanottaa ja omistaa evankeliumi sekä sanoma armosta ja rakastavasta Jumalasta.

TERVE SYYLLISYYS – EPÄTERVEET SYYLLISYYDENTUNTEET

Ei tosin kaikkea syyllisyyttä tule pitää epäterveenä kuten freudilaisperäinen psykologia vihjaa. Pitkään sairaalasielunhoitajana toiminut Erik Ewalds on usein korostanut ihmisen oikeutta ”terveeseen syyllisyyteen”. Miksi hän tätä näin korostaa johtuneen kateettomasta lohdutuksesta ilman, että syyllisyyttä konkreettisesti kohdataan sielunhoidollisessa keskustelussa. Ewalds puhuu näissä yhteyksissä puoskaroinnista, jolloin syyllisyyttä potevan vamma peitetään väärin lohdutuksen laastarilla perusongelmaan kajoamatta. Mm. Bo Sirnes tähdentää, kuinka aito syyllisyydentunto, vilpitön katumus ja terve parannuksen harjoittaminen ovat yksi mielenterveyden keskeisimmistä tuntomerkeistä (Mielenterveys ja usko s. 49). Samoin tri Einar Lundby, joka mm. sanoo: ”Synnintunto, syyllisyydentunne, on tervehdyttävä prosessi. Se varjelee meitä joltakin vielä pahemmalta. Syyllisyydentunnon on määrä olla meille varoitus, kuin kello, joka soi ilmoittaakseen meille, että olemme vaarallisilla teillä.”

Tervettä ja vastuullista syyllisyydentuntoa voidaan toisaalta paeta. Tällöin torjuttu syyllisyydellä on – kuten mm. Ewalds ja Sainio korostavat – taipumus muuntua neurooseiksi. Nuo sitovat tunnehäiriöt piiloutuvat syvälle persoonaan tullakseen myöhemmin ilmi ruumiillisina tai sielullisina oireina, esim. sairauksien ja ahdistustilojen, jopa ruumiillisten tuntemusten muodossa. Neuroosit merkitsevät ajautumista sairaalaiseen sidonnaisuuteen. (Ewalds, Sainio). Niiden taustalla on usein torjuttu syyllisyys. Se voidaan muuntaa tällaisissa yhteyksissä erilaatuisiksi pakkosuorituksiksi, joilla ikään kuin sovitetaan sitä, mikä oli koettu omassa elämässä vääräksi. Esim. väliin esiin nouseva pesemis-

pakko tai muunlaiset pakkotoiminnot saattavat olla rituaalisena ja toistuvana suorituksena osa tällaista kytkeytymää. Eräänlaisena esimerkkinä tästä voitaneen nähdä Pontius Pilatuksen. Hän kysyi: ”Mikä on totuus?” – Silti hän torjui totuuden kohtaamisen. Syyllisyys oli rituaalisesti torjuttava käsien pesulla. Suomalaisen miehen jatkuva krooninen kiroileminen liittyyneekin – kuten on väitetty – neuroottisten pakkotoimintojen ja syyllisyyden alueelle.

PAKO USKONNOLLISUUTEEN

Kirjassaan "Sairas vai syyllinen" Niilo Syväne puhuu myös paosta kristillisyyteen. Oikeammin tulisi puhua paosta uskontoon (religio). Tällaisella paolla ymmärrämme oman syyllisyyden sijoittamista evankeliumin uskomisen sijaan uskonnollisiin ja pakonomaisiin velvollisuussuorituksiin ja rituaaleihin: Raamattua on luettava niin ja niin paljon, tilaisuuksissa käytävä niin ja niin paljon, on pukeuduttava näin ja noin, syötävä ja juotava määrättyllä tapaa. Tavoitellaan ts. omin lain teoin eräänlaista täydellisyyttä, perfektionismia. Tässä tulemme epäterveen hengellisen julistuksen olemukseen ja seurausvaikutuksiin. Niihin Paavali Galatalaiskirjeessä tai Kolossalaiskirjeen 2. luvun lopussa viittaa. Viimeksi mainitussa yhteydessä hän puhuu niistä, joiden ohjeistossa vilahtelevat tiheään ihmiskeskeiset kiellot ja käskyt ”älä maista, älä koske..” muka pyhittymisen tienviittoina. Pohjimmaisena kuitenkin löytyy oman ”lihan” tyydyttäminen, ansiouskonnollisuus. Väärillä vaatimuksilla ja tekoihin nojaavalla opetuksella voidaan luoda ahdistava lainomaisen suorittamisen ilmapiiri. Iloitsemisestakin voidaan tehdä – kuten joskus karismaattisävyisissä kokouksissa olen havainnut – pakonomainen, perinteisin muodoin tapahtuva suoritus Jumalalle.

PAKO LAHKOSIDONNAISUUTEEN

Eräänä pakenemisen epäterveenä kohteena ovat sisäänlämpiävät ja jäseniään tiukasti ohjaavat uskonnolliset lahkot, jotka tuntuvat kollektiivisilla säädöksillään vapauttavan pakenijan omakohtaisesta vastuusta. Useimmiten lahkoista etsitään kylmän maailman vastakohtana alkuseurakunnallisen yhteisön lämmitä ja hoitavaa syyliä. Tunnusomaista sairaalle lahkoilmapiirille on valtavan ohjattu ja sisäänlämpiävä ihmis- ja ryhmäkeskeisyys. Lahkojohtajat, jotka usein itse ovat, eivät vain äärimmäisyysluonteita, vaan jopa patologisia persoonallisuuksia, rakastavat ehdotonta vallankäyttöä sanellen uskon ja pelastumisen ehtoja. Lahkon jäsenen korkeimmaksi hyveeksi muodostuu sokea kuuliaisuus vailla yksilöllistä oikeutta arvioimiseen ja kritiikkiin. Lahkomuodostumisissa nousee esiin johtajien sairaaloinen korostus pysyttää ihminen epäitsenäisenä holhottavana ja lapsenomaisena, toisaalta jäsenten halu jäädä epäkypsään infantiiliseen holhouksenalaisuuteen.

Tohtori ja psykologi Robert Jay Lifton tarkastelee kirjassaan Thought Reform and Psychology of Totalism (1989) kahdeksaa tuntomerkkiä, jotka ovat mielen hallintaan pyrkivässä uskonnollisessa vaikuttamisessa tyypillisiä. Osuvimmin ne tulevat esiin tiiviissä pienimuotoisissa lahkomaisissa yhteisöissä:

1. Ihmisen ympäristöä pyritään säätelemään: uusi yhteisö ja turvaa etsivä ihmi-

nen halutaan taluttaa maailmaan, jossa yhteyksiä rajoitetaan ja jossa uskonnollisen yhteisön oma ideologia saa valta-aseman.

2. Suoritetaan ns. mystistä manipulointia, joka tarkoittaa ohjeiden antamista ylhäältä, valitun ryhmän omina ja oikeina suunnannäyttäjinä, me-hengen rakentajina.

3. Rakennetaan äärimmäisen puhtauden ja pyhyiden vaatimus. Se rakennetaan mustavalkean ajattelun varaan. Samalla tällainen vaatiminen aiheuttaa syyllisyyden, häpeän ja rangaistuksen pelkoa, joka vie yhä likeisempään riippuvuuteen johtajasta.

4. Aikaansaadaan tunnustuskultti, joka on johdonmukainen seuraus syyllisyydestä. Jos rikkomukset tunnustetaan johtajalle, päästään takaisin puhtaan kirjoihin ja yhteisön armoihin. Samalla osoitetaan oikeaa alistumista.

5. Yhteisön oppeja voidaan perustella myös tieteellä tai muilla arvovaltaa lisäävillä perusteilla. Ulkopuolisilla ei taas ole oikeutta eikä kykyäkään arvioida yhteisön sisäistä maailmaa.

6. Luodaan tietynlainen oma kieli käsitteineen, eräänlainen sisäkulttuuri. Se helpottaa ryhmän jäsenten keskinäistä tunnistamista ja erottaa muista.

7. Yksityisten ihmisten oman kokemuksen tulee alistua yhteisön opille

8. Yhteisön ulkopuolisia jäseniä pidetään vähempiarvoisina epäihmisinä, jotka eivät voi olla oikeassa.

Melko lähellä edellä mainittua on Sven Reichmannin kuvaus ylihengellisyydestä teoksessa ”Lammasten vaatteissa”: ”On eletävä hengen ilmoituksesta. Kaiken pitää tulla ihmisen sisältä ja virrata ulos. Päinvastainen tie synnyttää pelkoa ja riistää vanhurskaudemme. Meidän on kiellettävä aistiemme välittämä tieto, elämäkokemuksemme antama viisaus ja tällä tavoin ristiinnaulittava lihamme. On päästävä kaikesta siitä, mitä olen kuullut ja nähnyt, koko elämän kokemuksestani. Se on korvattava sisäisellä ilmoituksella. Tällainen on aina uskovalle tosi, mutta aistitieto epäluotettava. Totta on kaikki se, minkä hengessään kokee. Jos Sana sanoo minun parantuneen Jeesuksen haavojen kautta, mutta aistit todistavat ruumiini sairaaksi, silloin aistitiedon on väistytävä...Saatuja ”profetioita” ei koskaan voi arvostella, koska niitä ohjaa hengellinen tieto...”

Kuvattu holhottu, jopa väkivaltainen yhteisökeskeisyys häivyttää terveen realiteettien ja kokonaisuuksien tajun sekä estää persoonallista vapautta kahliten kritiikin ja arvioinnin. Sellaisen perustana on Raamatun sana, vapaa työskentely, kysely ja rukous. Holhotuissa uskonnollisuuden ja hengellisyyden muodoissa ajaututaan yksityisen ihmisen pakottamiseen ja hallitsemiseen kunnioittamatta hänen persoonallisuuttaan. Tällaisesta mm. Paavali sanoutuu irti. Hän tähdentää korinttilaisille: ”Ei niin, että tahdomme vallita teidän uskoanne, vaan me yhdessä autamme teitä teidän iloonne.” (2. Kor. 1:24).

Epäterve uskonnollinen autoritäärisyys on luonteeltaan kapea-alaista ja jäykkää. Se yksinkertaistaa todellisuutta äärimmilleen. Autoritäärinen johtaja ihailee epäterveessä yhteisössä valtaa ja harjoittaa pakottamista tottelemiseen. Hän ei kunnioita persoonallista koskemattomuutta eikä omantunnon vapautta. Hän asettuu kaiken arvostelun yläpuolelle. Hän pyrkii väkivalloin murtamaan jäsenistönsä henkilöiden tahdonvoiman harjoittamalla alitajuntaan vaikuttavaa manipulaatiota. – (Oheisena erään nuoren käännytyskokemus: ”Se oli jotain kauheaa. En ole

ikinä niin pelännyt hengellisessä kokouksessa. Kun se saarnaaja huusi minun puolestani, tuntui kuin olisin ollut jossakin pakanallisessa juhlassa, missä henkiä manataan esille. Ei siinä ollut Jeesuksesta tietoaakaan. Tuntui, kuin hän pakotti minua puristamaan itsestäni jotakin ulos. Minä itkin ja pelkäsin sitä miestä. Minusta tuntui kuin saarnaaja olisi kauhean vihainen, kun ei saanut minua puhumaan kielillä. Ahdistus minulla oli sydämässä ja kauhea pakokauhu...”)

Epäterve uskonnollinen julistus käyttää hyväkseen ihmisen psyyken herkkiä alueita, useimmiten syyllisyyden tunteita. Voimakkaan aseman saanut johtaja haluaa voittaa kuulijansa sokeaan kuuliaisuuteen. Hän ei pidä siitä, että hänen kuulijansa harjoittavat tervettä arvioimista raamatullisin tai muuten terveeseen harjintaan nojaavin perustein. (Vrt. 1. Kor. 14:29–33.)

SOSIOPAATTISEN IKEEN MUODOSTUMINEN

Sairaalla tavalla holhoavissa uskonnollisissa yhteisöissä esiin nousevat ryhmittymien johtajina monesti sosiopaattisesti sairait ihmiset. Bo Sirnes toteaa valitettavan usein psykopaattien esittävän keskeistä osaa monissa kristillisissä järjestöissä. ”Heillä on usein erityisen hyvä älyllisten kykyjen varustus, heillä on itsehostuksen tarve ja heidän on helppo käyttää hyödykseen kaikkia kristillisiä ympäristöjä, koska he epäsuorasti vaativat, että kaikkien kristittyjen on oltava suvaitsevia, kilttejä ja avuliaita...” Norjalainen pappi Lövä s kuvaava kirjassaan ”Ei herroina halliten” järkyttävällä tavalla kiristämistä ja vapauden menettämistä, joka sairaalloisesti hallitsevan ihmisen ympärillä syntyy: Kehotuksia ja selvittelykokouksia... uusia selvittelykokouksia. Näin jatkuu vuosien ajan. Luonnehäiriöinen on ”riitakysymysten ja sanakiistojen kipeä”. Luonnehäiriöinen etenee kaiken aikaa, kunnes hän kauhistuttaa ja ajaa ulos ne, jotka uhkaavat hänen valta-asemaansa.

Lövä s toteaa: Kristitythän on usein kasvatettu myös nöyryyteen, jonka johdosta he vain hitaasti ryhtyvät puolustautumaan. Kun heistä esitetään alituisesti syytöksiä ja ojennetaan mitättömimmistäkin pikkuasioista, he lakkaavat vähitellen pitämästä pintaansa ja kyyristyvät kokoon...he päätyvät sairaalloisen syyllisyyden tunnon tilaan, joka saa tuntemaan heidät saastaisiksi ruumiiltaan, sielultaan ja hengeltään (Ei herroina halliten s. 16). Hengellisesti epäterveissä yhteisöissä usein hauraat ja arat tulevat tällaisen persoonatyyppin eniten runtelemiksi. Paavali heittää kysyvän toteamuksen jokaiselle tahdottomasti alistuvalle kristitylle: ”Tehän suvaitsette, että joku teidät orjuuttaa, että joku teidät syö puhtaaksi, että joku teidät saa saaliiksensa, että joku itsensä korottaa, että joku lyö teitä kasvoihin.” (2. Kor. 11:20). – Tällaista psykopaattista ongelmakenttää lähellä lienee 2. Tim:n ihmiskuvaus (2. Tim.3:1–5): ”Mutta tiedä se, että viimeisinä päivinä on tuleva vaikeita aikoja...ihmiset ovat silloin itserakkaita, rahanahneita, kerskailijoita, ylpeitä, herjaajia, vanhemmilleen tottelemattomia, kiittämättömiä, epähurskaita, rakkaudettomia, epäsovaisia, panettelijoita, hillittömiä, raakoja...”

TERVE USKONELÄMÄ – TOTUUDEN KOHTAAMISTA

Se, mikä kuvatusta psykopaattisesta voimantunteesta oleellisesti puuttuu, on kristillinen nöyryys ja itsetutkiskelu. Psalmissa 139 kuulemme tervehenkisen omaa vastuullisuutta heijastelevan rukouksen: ”Tutki minua Jumala, ja tunne minun sydämeni ja koettele minua ja tunne minun ajatukseni. Ja katso, jos minun tieni on vaivaan vievä, niin johdata minut iankaikkiselle tielle.” Ps. 139:23–24.

Parannus on armahtavan ja uudistavan Jumalan eteen tulemista sellaisena kuin olen, kaikkine synteineni, vinoutumisineni ja virheineni, myös niine vikoineni, joita Pyhä Henki ehkä vasta myöhemmin saa meissä valaista. Parannukseen, jonka kasteeseemme liittyen tulee olla jokahetkistä, liittyy katumus ja synnin hylkääminen. Martti Luther luonnehtii parannusta ytimekkäästi: ”Todellinen ja oikea parannus ei oikeastaan ole muuta kuin katumusta ja vaivaa eli peljästyksiä synnin vuoksi sekä samassa kuitenkin uskomista evankeliumiin ja synninpäästöön, että synty on anteeksi annettu ja armo Kristuksen kautta saatu, joka usko taas lohduttaa ja tyydyttää sydämen.”

Tarvitsemme Sanan ja Hengen luomaa todellisuusrealismia ja Jumalan sanan näkyvää ja näkymätöntä työtä omassatunnossamme jatkuvasti. Jokainen, joka kohtaa Kristuksen ja tulee otetuksi armon ja totuuden valtakuntaan, tuntee sisimmässään tämän Pyhän Hengen työn. Tällaisessa yhteydessä Fredrik Wislöff puhuu monasti ”Hengen kurituksesta”. Hän sanoo: ”Kuritusta ei pidä käsittää rangaistukseksi. Päämääränä on kasvatusta, jota Jumala haluaa antaa lapsilleen. Paha lihamme on kukistettava ja ylpeä minämme nujerrettava.” – Kristuksen sanan vastaanottaminen vie syntisen etsimään armahdusta. Velka on suunnaton ja mahdoton itse maksettavaksi.

Sisimmässämme käydään totuuteen nähden aina taistelua. Ylpeytemme ja sokeutemme on suunnaton. Adam ja Eva välttivät kohtaamasta tekemisiään, jotka olivat suistaneet heidät pakoon, pelkäämiseen ja kapinaan. Jumalakuva oli heissä synnin ja syyllisyyden tähden vääristynyt. Tarvitsemme ”toisen Puolustajan”, Pyhän Hengen työtä sisimmässämme synnin, vanhurskauden ja tuomion toteuttajana ennen kuin suostumme parannukseen Jh 16:9–11. Uskonnollisuutensa kätkeytynyt Daavid astuu esiin ja pyytää Jumalalta syntiään anteeksi, ”koska totuutta sinä tahdot salatuimpaan saakka” (Ps. 51). Näemme tuhlaajapojan tuhoutumisensa kynnyksellä ”menevän itseensä” ja suostuvan nöyrästi palaamaan isänsä eteen oman lankeemuksen tunnustajana ja armon etsijänä.

Raamattua tuntuvasti tutkinut presidentti Paasikivi on sanonut merkittävän toteamuksen, jota on paljon siteerattu: ”Kaiken uuden ja todellisen alku on tosiasioiden tunnustaminen.” Tässä toteamuksessa asuu koko kristillisen uskon ydin. Se on Jeesuksen sanoissa: ”Jos te pysytte minun sanassani, niin te totisesti olette minun opetuslapsiani. Ja te tulette tuntemaan totuuden ja totuus on tekevät teidät vapaiksi.” Jh 8:31–32. – Korvaamattoman tärkeitä käytännön kohtaamispaikkoja ovat tilanteet, joissa saamme hyljätä syntimme ja vastaanottaa Jeesuksen veressä syntiemme anteeksiantamuksen. Tarvitsemme konkreettisia sielun-

hoidollisia kohtaamisia, joissa voimme hoitaa omaatuntoamme, selvittää lankeemuksiamme, ripittäytyä, tunnustaa syntimme, polvistua ehtoollispöytään, asettaa kädet aviopuolisomme tai lapsemme kaulaan, tunnustaa rikkomuksemme työtoverillemme jne.

Meidän identiteettimme, nykyisyytemme ja tulevaisuutemme rakentuvat Kristuksen sovitustyöstä käsin. Paavali tietää saavansa unohtaa Jeesuksen sovitusteon kautta kaiken, mikä on takana ja voivansa rientää sitä kohti mikä on edessäpäin (Fil. 3:12–13). Tämän elämäntunnon vastakohtana näemme tuhlaajapojan vanhemman veljen, lakihenkisen suorittajan ja moralistin. Hän jäi kiinni veljensä synteihin ja harhaiseen erinomaisuuteensa tuntematta armon vapauttavaa voimaa. Vapautumisen esteenä oli hänen totuutta kohtaamaton mielensä.